

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI

JIZZAX MINTAQAVIY O'QUV MARKAZI

O'QUV BO'LIMI

“MINTAQAVIY O'QUV MARKAZLARIDA O'QUV-TARBIYA JARAYONINI SIFAT JIHATIDAN YANGI BOSQICHGA KO'TARISH VA TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI”

*O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi
Jizzax mintaqaviy o'quv markazining
2026-yil 2-yarim yillik ish rejasiga asosan o'tkazilgan*

ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI
JIZZAX MINTAQAVIY
O'QUV MARKAZI

Jizzax - 2026

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI
JIZZAX MINTAQAVIY O‘QUV MARKAZI

O‘QUV BO‘LIMI

“MINTAQAVIY O‘QUV MARKAZLARIDA O‘QUV-TARBIYA
JARAYONINI SIFAT JIHATIDAN YANGI BOSQICHGA KO‘TARISH
VA TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI”

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Jizzax mintaqaviy o‘quv
markazining 2026-yil ikkinchi yarim yillik ish rejasiga asosan o‘tkazilgan

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA MATERIALLARI

T O‘ P L A M I

(2026-yil 05-avgust)

MUNDARIJA

KIRISH SO'ZI	4
Ibragimov X.B. Mintaqaviy o'quv markazlarida ta'lim-tarbiya jarayonini sifat jihatidan takomillashtirish istiqbollari.....	7
Karimov S.S. Ta'limda 21-asr ko'nikmalarini shakllantirish haqidagi yondashuvning axloqiy bahosi.....	16
Ibragimov X.B. Ta'lim jarayonlarini raqamlashtirishda ilg'or xorijiy tajribalarning ilmiy-nazariy asoslari.....	24
Abdurashidov Sh.D. O'quv jarayonlarini xorijiy tajribalar asosida takomillashtirish.....	37
Ibragimov X.B. Ta'limda pedagogik dasturiy vositalar va immersiv texnologiyalardan foydalanish: zamonaviy yondashuvlar va pedagogik samaradorlik.....	42
Султанов Д.И. Маҳалла ҳудудида криминоген вазиятни илмий диагностика қилиш ва жиноятлар профилактикасини такомиллаштириш.....	52
Султанов Д.И. Маҳалла ҳудудида криминоген вазиятни баҳолаш ва жиноятлар профилактикасини такомиллаштириш.....	62
Qodirova M.K. Sun'iy intellektdan foydalanishning o'quvchilar psixologik holatiga ta'siri.....	74
Qodirova M.K. Mintaqaviy o'quv markazlarida o'quvchilarning stressga chidamliligini rivojlantirish usullari.....	81
Adilov B.T. Ichki ishlar organlariga xizmatga qabul qilingan yosh xodimlarda kasbiy moslashuvchanlikni shakllantirishning pedagogik modeli.....	88
Mustafayev O. Ichki ishlar vazirligiga qarashli o'quv markazlarida o'quv-tarbiyaviy jarayonni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish.....	95
Amonxonova Ya.A. O'smirlarda kiber-chidamlilikni shakllantirish: kiberbulling oqibatlarini psixologik korreksiya qilish.....	103
Suyunov R.S. O'quv-tarbiya jarayonlarini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish va takomillashtirish istiqbollari.....	110
Turanov Yu.Yu. O'zbekiston Respublikasi IIV mintaqaviy o'quv markazlarida o'quv-tarbiya jarayonini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish.....	118
Sulaymonov I.M. Ichki ishlar organlari xodimlarining kasbiy tayyorgarligini tashkil etish va uni zamonaviy sharoitda huquqiy tartibga solish.....	123

Isanov N.I.	Ta'limda muassasalarida ta'limning sifati va tarbiyaviy ahamiyatini oshirishda kouching metodlaridan foydalanish imkoniyatlari.....	129
Sulaymonov I.M.	Ichki ishlar vazirligi ta'lim muassasalarida xodimlarni tayyorlashda pedagogik faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari.....	136
Mustafayev O.	Mintaqaviy o'quv markazlarida o'quv-tarbiya jarayonini takomillashtirishning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilish.....	144
Kutlimuratov M.Sh.	Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati tajribasi. Xorijiy davlatlar misolida.....	154
Кутлимуратов М.Ш.	Хуқуқбузарликлар профилактикаси тушунчасининг назарий ва методологик асослари.....	169
Safarov A.U.	Mintaqaviy o'quv markazlarida o'quv-tarbiya jarayonini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirishning innovatsion mexanizmlari.....	183
Qayumov F.A.	O'quv markazlarida o'quv-tarbiya jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarishda kiberxavfsizlikni takomillashtirishning dolzarbligi.....	186
Islomov Sh.M.	O'quv-tarbiya jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish va takomillashtirish istiqbollari.....	191
Abdullayev B.A.	Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jamoat tartibini saqlashda o'quv-tarbiya jarayonining o'rni.....	196
Shaymatov O.A.	Sudlangan shaxslarni masofaviy ta'lim asosida o'qitishda ko'p agentli tizimlardan foydalanishning pedagogik asoslari.....	200
Shaymatov O.A.	Masofaviy ta'lim muhitida sudlangan shaxslarni kasbiy tayyorlashda ko'p agentli intellektual o'qitish tizimining didaktik imkoniyatlari.....	213
Suvonqulov Sh.N.	Mintaqaviy o'quv markazlarida o'quv-tarbiya jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish va takomillashtirish istiqbollari....	222
Bahriddinova S.B.	O'quv-tarbiya jarayonida psixologik xavfsiz ta'lim muhitini yaratish..	228
Utamurodova G.N.	Trenerning notiqlik mahorati.....	233
Utamurodova G.N.	Tarbiyasi og'ir bolalarni ijtimoiylashtirishda oila, mahalla va maktab hamkorligining pedagogik imkoniyatlari.....	239
Jumanova N.Sh.	Mintaqaviy o'quv markazlarida o'quv-tarbiya jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish va takomillashtirish istiqbollari....	245

Tashpo'latova N.X.	O'zbek oilalarida sibling munosabatlarni rivojlantirish orqali o'quv-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirishning psixologik asoslari.....	253
Олимов З.М.	Минтақавий ўқув марказларида ўқув-тарбия жараёнини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш ва такомиллаштириш истиқболлари.....	257
Ниёзов Ф.А.	Минтақавий ўқув марказларида ўқув-тарбия жараёнини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш ва такомиллаштириш истиқболлари.....	267
Мўсаев Ш.Р.	Минтақавий ўқув марказларида ўқув-тарбия жараёнини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш ва такомиллаштириш истиқболлари.....	278
Рашидов Д.М.	Минтақавий ўқув марказларида ўқув-тарбия жараёнини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш ва такомиллаштириш истиқболлари.....	289
Abduhafizov T.U.	Toifalangan obyektlarni qo'riqlashda xorijiy davlatlar tajribasi va ilg'or texnologiyalarning qo'llanilishi.....	300

UDK 343.85(100)

© *KUTLIMURATOV MAXMUDJON SHARIPBAYEVICH*,

O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti mas'ul xodimi

gladio1989.05.06@gmail.com

Tel: +99894-456-86-89

HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI FAOLIYATI

TAJRIBASI. XORIJIY DAVLATLAR MISOLIDA

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada xorijiy davlatlarda huquqbuzarliklar profilaktikasini tashkil etishning huquqiy va institutsional asoslari qiyosiy-huquqiy jihatdan tahlil qilingan. Xususan, Rossiya Federatsiyasi, Belarus Respublikasi, Germaniya, Buyuk Britaniya hamda Amerika Qo'shma Shtatlarida huquqbuzarliklarning oldini olish tizimi, uning subyektlari, profilaktik choralarning turlari va zamonaviy mexanizmlari o'rganilgan. Tadqiqot davomida ushbu davlatlarda jamoatchilik bilan hamkorlik, huquqiy ma'rifat, raqamli texnologiyalar, videokuzatuv tizimlari, "community policing" modeli hamda individual profilaktika institutlarining samaradorligi yoritilgan. Shuningdek, milliy qonunchilik va xorijiy tajriba o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlar aniqlanib, O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasini takomillashtirish yuzasidan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Muallif tomonidan huquqbuzarlik tushunchasining nazariy mazmuni ham tahlil qilinib, "g'ayrihuquqiy harakat yoki harakatsizlik" shaklidagi ta'rifni qo'llash maqsadga muvofiqligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Huquqbuzarliklar profilaktikasi, jamoat xavfsizligi, qiyosiy-huquqiy tahlil, profilaktika subyektlari, community policing, individual profilaktika, huquqiy ma'rifat, videokuzatuv tizimi, jamoatchilik ishtiroki, viktimologiya, huquq-tartibot organlari, jinoyatchilikning oldini olish.

Ta'kidlab o'tishimiz joizki, mamlakatimizdagi har bir normativ hujjat, avvalambor, ushbu jamiyatda yashayotgan aholining yashash tarzi, mentaliteti, urf-odatlarini, hattoki, oiladagi tarbiya, odob-axloq qoidalarini hisobga olgan

holda amalga oshirilishi zarur. Chunki har qanday qonunni ishlab chiqishda u o'zining kelajakdagi kutilgan natijasini berishi uchun jamiyatdagi sotsiologik omillar ulkan ahamiyatga ega hisoblanadi.

Ayrim davlatlar ma'muriy hududlarda huquqbuzarliklar profilaktikasi va xavfsizligini ta'minlash faoliyati turli yo'llar, usullar bilan ta'minlanadi[1]. Ushbu sohada har bir davlat o'ziga xos ilg'or tajribaga ega bo'lib, ularni o'rganish hamda yurtimiz jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlash tizimiga tatbiq etish bugunning dolzarb talablaridan biridir.

D.V.Vasilevning fikricha, huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashishda xorij tajribasini o'rganish jamiyatni rivojlantirishning muhim yo'nalishlari va yo'llarini belgilab olish, bashariyatning uzoq tarixiy taraqqiyoti jarayonidagi yanglishuvlar va xato yondashuvlarga qayta yo'l qo'yilishining oldini olish imkonini beradi[2].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, huquqni muhofaza qilish faoliyatini huquqiy tartibga solish masalalarini tadqiq etish barcha davrlarda, ayniqsa, qonun ustuvorligini, inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash muammolari hal etish jamiyatning asosiy ehtiyoji va talabiga aylanib ulgurgan bugungi kunda ham huquqshunoslar oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Shuningdek, ushbu muammo bo'yicha rivojlangan mamlakatlar huquqshunos olimlari ham o'zlarining ilmiy izlanishlari natijasida erishilgan yutuqlarini qonunchilikka tatbiq etish yo'li bilan aholi o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha ko'plab chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Jumladan, Rossiya Federatsiyasi qonunchiligida: "Huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi huquqbuzarliklarni keltirib chiqaruvchi sabablar va ularning sodir etilishiga imkon bergan yoki osonlashtirgan sharoitlarni aniqlash va bartaraf etishga, shuningdek, fuqarolarning huquqiy ongini rivojlantirish va huquqiy bilimini oshirishga yo'naltirilgan"[3].

Rossiya Federatsiyasida mamlakat Konstitutsiyasining 72-moddasiga muvofiq, qonuniylik, huquq-tartibot, jamoat xavfsizligini ta'minlash, shuningdek huquqbuzarliklar profilaktikasini Rossiya Federatsiyasi va subyektlarining birgalikdagi boshqaruvida amalga oshiriladi. Ijroiya hokimiyatiga rahbarlikni amalga oshirish asosida Prezident va hukumat qonuniylik, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash, mulkchilik va jamoat tartibini qo'riqlash bo'yicha tashkiliy-boshqaruv chora-tadbirlarini amalga oshiradi, shuningdek jinoiy-huquqiy siyosatning asosiy yo'nalishlari, resurslarini belgilaydi[4].

Rossiya Federatsiyasi IIV federatsiya tarkibiga kiruvchi respublikalar IIVlari, o'lkalar, viloyatlar va federal darajadagi shaharlar ichki ishlar bosh boshqarmalari, boshqarmalari va bo'limlari, avtonom viloyatlar va okruglar, tuman va shahar ichki ishlar organlari, temir yo'l, havo va suv transporti tarmoq ichki ishlar organlari, ta'lim muassasalari va ilmiy-tadqiqot markazlari, ichki qo'shinlar hamda tizimga kiruvchi boshqa tarkibiy tuzilmalarning faoliyatiga rahbarlik qiladi[5].

Rossiya Federatsiyasining 2011-yil 7-fevraldagi "Politsiya to'g'risida"gi qonunida belgilanganidek, politsiya ijroiya hokimiyati federal organining ichki ishlar sohasidagi yagona markazlashgan tizimi tarkibiy qismi hisoblanib, faoliyatining asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- shaxs, jamiyat va davlatni huquqqa xilof tajovuzlardan himoya qilish;
- jinoyat va ma'muriy huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish va fosh etish;
- jinoyatlarni aniqlash va ochish, jinoyat ishlari bo'yicha surishtiruvni amalga oshirish;
- qidiruvni tashkil etish; ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish va ma'muriy jazolarni ijro etish;
- jamoat joylarida huquq-tartibotni ta'minlash;
- yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash;

- qurol savdosi sohasidagi Rossiya Federatsiyasi qonunchiligiga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish;
- xususiy detektivlik va qo'riqlash faoliyati sohasidagi Rossiya Federatsiyasi qonunchiligiga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish;
- mulk va obyektlarni qo'riqlash;
- jabrlanuvchilar, guvohlar va jinoyatga oid sud ishi yurituvdagi boshqa ishtirokchilar, sudyalari, prokurorlar, tergovchilar va huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat organlarining boshqa mansabdor shaxslari hamda qo'riqlanishi talab etiladigan boshqa shaxslarni davlat himoyasi bilan ta'minlash;
- ekspert-kriminalistik faoliyatni amalga oshirish[6].

Buyuk Britaniyada patrullik naryadlari xizmat faoliyati mobaynida huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olishni amalga oshirish, yo'l harakatini tartibga soladilar va nazorat qiladilar, yashiringan jinoyatchilarni qidirib topishda ishtirok etadilar, boshqa tarmoq xizmatlari uchun kerakli ma'lumotlarni to'playdilar hamda turli favqulodda vaziyatlarda fuqarolarga yordam ko'rsatadilar. Rivojlangan mamlakatlar politsiyasining patrullik xizmatlariga zamonaviy texnik ta'minot xos bo'lib, bu naryadlarning yuqori safarbarligiga erishish imkonini beradi. Masalan, Londonning u chekka provinsiyasidan bu chekkadagi provinsiyasigacha jinoyat haqida xabar tushgach, patrul bo'linmasi dispetcherlik punktidan o'rtacha 2,5–3 minut ichida voqea joyiga yetib borishga qodir. Patrul naryadlari axborot ta'minotiga ham katta e'tibor qaratilgan. Ular aloqa vositalari va komp'yuter texnikasi bilan yaxshi qurollangani bois kerakli ma'lumotni tezda axborot markazining ma'lumotlar bazasidan olish imkoniyati mavjud. Keyingi yillarda rivojlangan mamlakatlarda politsiyaning qarshi kurash, **huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olishni amalga oshirish**, jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlash faoliyatini yengillashtirish maqsadida katta ko'chalar va posyolkalarda videokuzatuv uskunalari o'rnatila boshlandi. Mazkur kameralarda olingan huquqbuzarlik yoki jinoyatga oid suratlar orqali ish olib borish politsiyaga katta qulaylik yaratadi. Xorijiy davlatlarda huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olishni amalga oshirish, jamoat tartibi va

xavfsizligini ta'minlashda keng qo'llaniladigan usullardan yana biri – huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash, “muammoni hal qilish” bo'lib, u politsiya tomonidan qo'llaniladigan zamonaviy usullarni o'z ichiga olgan yangi ish usuli hisoblanadi[7].

Qirg'iziston Respublikasi qonunchiligida “huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi respublikada huquqbuzarliklarning sabab va sharoitlarini bartaraf etish (neytrallashtirish)ga yo'naltirilgan”[8].

Belarus Respublikasi qonunchiligida “huquqbuzarliklar profilaktikasi huquqbuzarliklar profilaktikasi subyektlarining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha faoliyatining asoslari to'g'risida”gi Qonun va boshqa qonun hujjatlarga muvofiq fuqarolarning huquqqa xilof haraqatlarini sodir etishga yo'l qo'ymaslik maqsadida ijtimoiy jarayon va ularning sodir etilishiga imkon bergan sharoitlarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish faoliyati”[9].

Har bitta davlatning ushbu sohadagi qonun hujjatlarini va huquqshunos olimlarining fikrlarini tahlil qiladigan bo'lsak, barchasida huquqbuzarliklar profilaktikasiga umumiy ta'rif berib o'tilganligining guvohi bulamiz. Ya'ni ushbu huquqbuzarliklar profilaktikasining qanday amalga oshirilishi, oldiga qo'ygan maqsadlari, vazifalari, shuningdek, huquqbuzarliklar profilaktikasi yuzasidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarning protsessual huquqda o'z aksini qay tarzda topishi va kelajakda qanday natijalarga erishilishi to'liq ko'rsatib o'tilmagan.

Qiyosiy-huquqiy tahlil shundan dalolat beradiki, o'rganilgan xorijiy davlatlar qonunchiligida huquqbuzarliklar tushunchasiga berilgan ta'riflar milliy qonunchilikdagi ta'rifga mazmunan mos keladi.

Jumladan, huquqbuzarlik tushunchasi:

- Rossiya Federatsiyasining “*Rossiya Federatsiyasida huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimining asoslari to'g'risida*”gi 2016-yil 23-iyundagi Federal qonunida “ma'muriy yoki jinoiy javobgarlikka tortishga asos bo'luvchi

g'ayrihuquqiy qilmish (*harakat, harakatsizlik*) ma'muriy huquqbuzarlik yoki jinoyat";

- Belarus Respublikasining "*Huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'yicha faoliyatning asoslari to'g'risida*"gi 2014-yil 4-yanvardagi qonunida "sodir etilganligi uchun ma'muriy yoki jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan, aybli, g'ayrihuquqiy harakat (*harakatsizlik*)" sifatida ta'riflangan.

Ahamiyat berish joizki, huquqbuzarlik tushunchasini ta'riflashda O'zbekiston va Rossiya Federatsiyasi qonunlarida g'ayrihuquqiy qilmish (*harakat yoki harakatsizlik*) tushunchasi, Belarus Respublikasi qonunida g'ayrihuquqiy harakat (*harakatsizlik*) tushunchasi qo'llanilgan.

Fikrimizcha, Belarus Respublikasi qonunidagi ushbu yondashuv qo'llab-quvvatlanishga loyiqdir. O'zbek tilining izohli lug'atiga ko'ra, qilmish tushunchasi "qilingan ish", "nojo'ya ish", "harakat", "faoliyat" ma'nolarini anglatadi. Shunga asoslangan holda aytish mumkinki, qilmish faqat mexanik harakatda ifodalanadi. Harakatsizlikni qilmish sifatida baholash munozaralidir.

O'tkazilgan tahlillarni umumlashtirib, shunday xulosaga kelish mumkin: huquqbuzarlik deganda, sodir etilganligi uchun ma'muriy yoki jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan, aybli, g'ayrihuquqiy harakat yoki harakatsizlik tushuniladi.

Tadqiqotimiz davomida, O'zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonuni va mazkur qonun bilan tartibga solinadigan munosabatlar ta'lili bilan bir qatorda xorijiy davlatlarning huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati tizimini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar ham tahlil qilindi.

Xususan, Rossiya Federatsiyasining 2016-yil 23-iyunda qabul qilingan "Rossiya Federatsiyasida huquqbuzarliklarning oldini olish tizimining asoslari to'g'risida"[10]gi Federal qonunining 2-moddasiga asosan, huquqbuzarliklar profilaktikasi - huquqbuzarliklar sodir etilishiga imkon berayotgan sabablar va shart-sharoitlarni aniqlash hamda bartaraf etishga, shuningdek, huquqbuzarliklar yoki jamiyatga zid xatti-harakatlarning oldini olish maqsadida shaxslarga

tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga qaratilgan ijtimoiy, huquqiy, tashkiliy, axborot va boshqa xususiyatdagi chora-tadbirlar majmuasi sifatida berilgan.

Rossiya Federatsiyasida huquqbuzarliklarning oldini olish tizimi sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari Prezidenti tomonidan belgilanadi. Rossiya Federatsiyasida huquqbuzarliklarning oldini olish tizimining huquqiy asoslari mamlakat Konstitutsiyasi va xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplari va normalari, xalqaro shartnomalar, federal konstitutsiyaviy qonunlar, 2016-yil 23-iyundagi "Rossiya Federatsiyasida huquqbuzarliklarning oldini olish tizimining asoslari to'g'risida" qonuni va boshqa qonunlar, Prezidentning normativ-huquqiy hujjatlari, Rossiya Federatsiyasi hukumati, federal ijro etuvchi hokimiyat organlarining normativ-huquqiy hujjatlari, shuningdek Rossiya Federatsiyasi subyektlarining normativ-huquqiy hujjatlari va jinoyatchilik sohasidagi masalalarni tartibga soluvchi mahalliy davlat hokimiyati organlarining normativ-huquqiy hujjatlari bilan tartibga solinadi[11]. Qonunga muvofiq huquqbuzarliklarning oldini olishning maqsadi shaxs, jamiyat va davlatni noqonuniy tajovuzlardan himoya qilishdir.

Mazkur qonunga asosan profilaktik tadbirlarning turlari (umumiy va yakka tartibdagi):

1) huquqbuzarliklarni keltirib chiqaradigan ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy va boshqa sabablarni va shart-sharoitlarni aniqlash, o'rganish, yo'q qilish (minimallashtirish, zararsizlantirish)ga qaratilgan huquqbuzarliklarning umumiy oldini olish yoki federal, mintaqaviy, mahalliy va idoraviy darajalar, shuningdek fuqarolarning huquqiy ongi darajasini oshirish;

2) ushbu shaxslarning xatti-harakatlarini ijobiy tuzatish, kriminogen faktlarni yo'q qilish yoki zararsizlantirish maqsadida huquqbuzarliklarning oldini olish tizimining subyektlari tomonidan shaxsning jinoyatgacha bo'lgan xatti-harakatlari faktlari asosida amalga oshiriladigan huquqbuzarliklarning individual profilaktikasi.

Qonunga ko'ra profilaktik ta'sir ko'rsatish shakllari quyidagilar[12]:

- Huquqiy ma'rifat va huquqiy axborot berish - fuqarolarga qonunlar, huquq va majburiyatlar haqida ma'lumot berish.

- Profilaktik suhbat - shaxs bilan huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan shaxsiy muloqot.

- Rasmiy ogohlantirish - huquqbuzarlik yoki jamiyatga zid xatti-harakatlarni davom ettirishga yo'l qo'yib bo'lmasligi to'g'risida e'lon.

- Profilaktik hisobga olish - huquqbuzarlikka moyil shaxslarni ro'yxatga olish va kuzatib borish.

- Taqdimnoma kiritish - huquqbuzarlikka olib keladigan sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish bo'yicha takliflar.

- Profilaktik nazorat - shaxslarning xatti-harakatlarini kuzatib, huquqbuzarliklar sodir bo'lishini oldini olish.

- Ijtimoiy moslashuv - shaxslarni jamiyatga qo'shib, ijtimoiy muhitga moslashtirish.

- Qayta ijtimoiylashuv (resotsializatsiya) - huquqbuzarlikka moyil shaxslarning ijtimoiy faoliyatini tiklash.

- Ijtimoiy rehabilitatsiya - huquqbuzarlikdan jabr ko'rgan shaxslarning jamiyatdagi faoliyatini tiklash va qo'llab-quvvatlash.

- Yordam ko'rsatish - huquqbuzarlikdan jabr ko'rgan yoki shunday xavf ostida bo'lgan shaxslarga yordam berish.

Qonun hujjatlarida belgilangan tartibda profilaktika tizimi subyektlari tomonidan qo'llaniladigan huquqbuzarliklarning individual profilaktikasining boshqa choralari kabilar kiradi.

Belarus Respublikasida huquqbuzarliklarni oldini olish 2014-yil 4-yanvardagi "Huquqbuzarliklari profilaktikasi asoslari to'g'risida"gi qonun bilan tartibga solinadi[13].

Mazkur qonunning 6-moddasiga asosan huquqbuzarliklar profilaktikasi subyektlari: ichki ishlar organlari; prokuratura organlari; davlat xavfsizlik organlari; chegara xizmati organlari; bojxona organlari; davlat muhofazasi organi; Davlat nazorat qo'mitasi; favqulodda vaziyatlar bo'yicha organlari va

bo'limlari; Qurolli Kuchlar, Ichki ishlar vazirligining ichki qo'shinlari, boshqa davlat harbiy tuzilmalari va harbiylashtirilgan tashkilotlar; mahalliy ijro etuvchi va ma'muriy organlar; Sog'liqni saqlash vazirligi, viloyat ijroiya qo'mitalarining tarkibiy bo'linmalari; Ta'lim vazirligi; Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi, ijtimoiy xizmat ko'rsatish muassasalari; Adliya vazirligi, viloyat ijroiya qo'mitalarining tarkibiy bo'linmalari, Minsk shahar Ijroiya qo'mitasi, odil sudlov sohasida davlat va hokimiyat vakolatlarini amalga oshiradi; Prezident huzuridagi Hayvonot dunyosi va florani muhofaza qilish davlat inspeksiyasi; davlat ommaviy axborot vositalari tahririyatlari vazifalari yuklatilgan yuridik shaxslar; huquqni muhofaza qilish jamoat punktlari kengashlari; ixtiyoriy otryadlar; jamoat birlashmalari va boshqa tashkilotlar.

Huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha tadbirlarni muvofiqlashtirish Belorusiya Respublikasi Bosh prokurori va hududiy va transport prokuraturalarining bo'ysunuvchi prokurorlari tomonidan, shu jumladan jinoyatchilik va korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha muvofiqlashtiruvchi kengashlar tomonidan olib boriladi[14].

Germaniyada huquqbuzarliklarni oldini olish **birlamchi, ikkilamchi** va **uchinchi** darajali profilaktikaga ajratiladi[15]. Birlamchi omil huquqbuzarliklarning oldini olishda ijtimoiylik adolat tuyg'usining shakllantirishga muhim ahamiyat kasb etadi. Ikkilamchi omil politsiya tomonidan amalga oshiriladi vahuquqbuzardan saqlanishning qonuniy vositalari bilan bog'liq. Uchinchi darajali profilaktika – bu huquqbuzarlarni jazolash va qayta ijtimoiy hayotga moslashtirish jarayonida qo'llaniladigan profilaktika choralar va vositalar yig'indisidan iborat.

Germaniya politsiya amaliyotida huquqbuzarliklar ko'pincha himoyasiz jabrlanuvchi yoki obyekt bilan uchrashganda sodir etiladi degan tezis keng targ'ib qilinadi. Shuning uchun profilaktika choralari huquqbuzarga yoki xavfsizlik tizimiga yoki potentsial jabrlanuvchiga (individual, umumiy va jabrlanuvchining profilaktikasi) qaratilgan bo'lishi kerak. Ushbu uchlikda himoya profilaktikasi va uning o'zini o'zi himoya qilishga qaratilgan aholi bilan

maqsadli ishlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xuddi shu maqsadda hozirgi kunda ham huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha maslahatlarni bepul tarqatish, radioeshittirishlar va televizion dasturlarda namoyish etish amaliyoti keng tarqalgan.

Xususan, politsiyasi tomonidan "Huquqbuzar politsiyasi maslahat beradi" nomli huquqbuzarliklarni oldini olish bo'yicha maxsus dastur mavjud bo'lib, uning asosiy g'oyasi politsiya xodimining jamoatchilik bilan keng aloqasini ta'minlashga xizmat qiladi[16].

Buyuk Britaniyada huquqbuzarliklarni oldini olish uchun minimal standartlari ishlab chiqilgan bo'lib, aholini politsiya bilan hamkorligini oshirish uchun keng qo'llamli maxsus chora-tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda. Xususan, fuqarolarning patrul xizmatida hamda huquqbuzarliklar sodir etilgan joylarda maxsus navbatchilik qilish amaliyoti yo'lga qo'yilgan. Xatto, politsiya ishida ishtirok etish fikrini bildirgan faol aholi vakillari uchun politsiya transport vositalarida harakatlanish, politsiya kiyimlarida bo'lish (nishonlar va xizmat lavozimlarisiz xolda), radioaloqa vositalaridan foydalanish, tayoqchalar, kishan va hatto qurollarni olib yurish huquqlariga ega bo'lish amaliyoti ham yo'lga qo'yilgan. Mazkur huquqlarning berilishi ortida politsiya ishida ishtirok etuvchi fuqarolar tomonidan huquqbuzarliklarni oldini olishda xavfsizligini ta'minlash bilan bir qatorda, ularni maxsus organlar zimmasidagi ma'suliyat hissini uyg'otishga xizmat qiladi deb baholanib, hukumat tomonidan bunday chora-tadbirlarning barchasi jamiyat va davlat tomonidan qo'llab kelinmoqda[17].

Amerika Qo'shma Shtatlarida huquqbuzarliklarni profilaktika qilish choralarining uchta modeli mavjud: *davlat muassasasi modeli, individual xavfsizlik modeli va atrof muhitga ta'sir qilish modeli*.

Masalan, ba'zi shtatlarda fuqarolarning huquqni muhofaza qilish organlarida ishtirok etishi orqali o'g'irlik jinoyatlarining sodir etilishi 30 foizga kamayishiga erishilgan[18]. AQSh politsiya departamentlari faoliyatini tekshirgan ko'plab komissiyalar ushbu tuzilmalar aholidan ajratilgan va mamlakatda huquqbuzarliklar holatining rivojlanishini nazorat qila olmaydilar

degan xulosaga kelishdi. Yangi strategiya jamoatchilik politsiyasi deb ataladi. Unga ko'ra, politsiyaning asosiy vazifasi huquqbuzarliklar profilaktikasida faol bo'lish, hodisalar haqidagi xabarlarga javob bermaslikdir. Asosiy urg'u aholi yashaydigan joylarda politsiyachilar mavjudligini namoyish etishga qaratildi.

AQShda jinoyatchilikning oldini olish politsiya va jamoat hamkorligi zamonaviy texnologiyalar yordamida amalga oshiriladi.

"Zero Tolerance" (Nol murossasizlik) siyosati – ayrim shtatlarda jinoyatga nisbatan qattiq jazo va nazorat tizimi mavjud.

"Community Policing" dasturi – politsiya mahalliy aholi bilan yaqin hamkorlik qilib, huquqbuzarliklarning oldini olishda jamoatchilik ishtirokini oshiradi.

Smart texnologiyalar – yuqori aniqlikdagi videokameralar, sun'iy intellekt yordamida jinoyatni bashorat qilish tizimlari, politsiya patrul mashinalarida real vaqtda ma'lumotlarni qayta ishlash imkoniyati mavjud[19].

Xorijiy mamlakatlarning ushbu tajribasi huquqbuzarlik profilaktikasini amalga oshirishdagi faoliyatida huquq tartibot idoralarini emas, balki huquqbuzarliklarning bartaraf etilishidan ko'proq manfaatdor bo'lgan ijtimoiy muhit va aholining ahamiyati muhim ekanligiga e'tibor qaratadi. Ijtimoiy muhit va politsiyaning asosiy maqsadi ularni jinoyatchilikdan ogohlantirishga qaratilgan. Buni Amerika politsiyasining ko'chalarda patrul politsiyasining muntazamligi, fuqarolar orasida jamoat joylarda huquqbuzarlikka yo'l qo'ymaslik to'g'risida faol tushuntirish ishlarining olib borilishi, huquqbuzarlar va jinoyatchilarning ma'lumot olish vositalari to'g'risida aholi bilan birga harakat olib borishlarida kuzatish mumkin.

AQSh politsiya organlarining yetarli moliyalashtirishi, ularning aholini huquqni himoya qilish ishlariga jalb qilishlariga imkon beradi. Politsiya organlari bilan jinoyatchilarni qidirishga faol qatnashgan fuqarolar va ko'ngilli jamoatchilik klublari a'zolariga pul mukofotlari, faxriy yorliqlar, sovg'alar, esdalik nishonlarining berilishi va boshqalar.

Barcha o'quv muassasalarida – boshlang'ich maktabdan oliy o'quv yurtlarigacha – amaliy viktimologiya mashg'ulotlari o'tkaziladi. Xohlovchilar faqatgina ma'ruza tinglamasdan, maxsus treninglarda qatnashib o'z-o'zini himoya qilish, ekstremal vaziyatlarda o'zini tutish malakalarini o'zlashtirishlari mumkin[20].

Amerika olimlarining viktimologiya bo'yicha ishlanmalari fuqarolarda katta qiziqish uyg'otmoqda. Ular fuqarolarga turli vaziyatlarda o'zini tutish to'g'risida qulay tavsiyalar beradi. Xususan, “Siz birinchi marta begona shahardasiz”, “Kechki sayr” metodlari shular jumlasidandir.

Begona shaharda o'zini tutish bo'yicha ayrim tavsiyalarni keltirib o'tmoqchimiz, jumladan: a) agar siz mehmonxonadan kechqurun chiqmoqchi bo'lsangiz, yaxshisi taksi chaqiring; b) begona shaharga sayohatga borganda yorqin, diqqatni o'ziga tortuvchi kiyimlar kiyishdan tiyiling; v) ayollar o'zlariga tegishli qimmatbaho buyumlarni sumkada emas, ko'ylak cho'ntaklarida tutgani ma'qul (zarurat bo'lmasa olib yurmaslik); g) aniq maqsad bo'lmasa piyoda yurmaslikka harakat qiling; d) agar ikki va undan ko'proq kishi bilan yurilsa, jinoyatchilarning e'tiboriga tushish holati kamayadi.

Shu bilan birga, politsiya odamlarga yaqinroq bo'lish uchun avtouloulardan foydalanishni deyarli tark etdi. Xuddi shu maqsadda ular velosipedlardan yoki piyoda patruldan foydalanishni boshladilar. Bu esa o'z navbatida davlat tomonidan mazkur sohaga katta moddiy xarajatlarni talab qilmasdan va sohani rivojlantirishga xizmat qilinishi belgilab beradi.

Fikrimizcha, rivojlangan mamlakatlar tajribasidan foydalangan holda, O'zbekistonda ham huquqbuzarliklarning oldini olishga **xususiy sektorni** jalb etish va xususiy amaliyot bilan shug'ullanuvchi **izquvarlarning** faoliyatini qo'llab-quvvatlash orqali huquqbuzarlik va jinoyatchilikning sezilarli darajada kamayishiga erishish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy davlatlarning huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasidagi tajribasi ushbu faoliyatni samarali tashkil etishda faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar emas, balki jamiyat, fuqarolik institutlari va

aholining faol ishtiroki ham muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Rivojlangan davlatlar amaliyoti shuni tasdiqlaydiki, huquqbuzarliklarning oldini olishga kompleks yondashuvni qo'llash, ya'ni huquqiy, ijtimoiy, tashkiliy, axborot va psixologik choralarni uyg'unlashtirish orqali jinoyatchilik darajasini sezilarli kamaytirishga erishish mumkin.

Qiyosiy-huquqiy tahlil natijasida Rossiya Federatsiyasi, Belarus Respublikasi, Germaniya, Buyuk Britaniya va Amerika Qo'shma Shtatlarida huquqbuzarliklar profilaktikasining o'ziga xos modellari shakllanganligi aniqlandi. Xususan, Rossiya Federatsiyasida profilaktika faoliyati markazlashgan davlat boshqaruvi asosida tashkil etilgan bo'lsa, Germaniyada birlamchi, ikkilamchi va uchinchi darajali profilaktika tizimi samarali qo'llaniladi. Buyuk Britaniya hamda AQShda esa jamoatchilik bilan hamkorlikka asoslangan "community policing" modeli va zamonaviy texnologiyalar yordamida profilaktika faoliyatini amalga oshirish ustuvor yo'nalish sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, xorijiy davlatlar qonunchiligida huquqbuzarliklarning oldini olishning asosiy maqsadi shaxs, jamiyat va davlatni g'ayrihuquqiy tajovuzlardan himoya qilish, huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash hamda ularni bartaraf etishdan iboratdir. Shu bilan birga, ushbu davlatlarda huquqiy ma'rifatni oshirish, aholining huquqiy ongini shakllantirish, profilaktik hisob, profilaktik nazorat, ijtimoiy moslashtirish va rehabilitatsiya kabi chora-tadbirlarga alohida e'tibor qaratilgan.

Maqolada o'rganilgan xorijiy tajribalar asosida O'zbekiston Respublikasida ham huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimini yanada takomillashtirish zarurligi asoslandi. Jumladan, jamoatchilik ishtirokini kengaytirish, profilaktik faoliyatga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, sun'iy intellekt va videokuzatuv tizimlaridan foydalanish, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish hamda xususiy sektor va nodavlat tashkilotlarning ishtirokini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, huquqbuzarlik tushunchasini qonunchilikda “g‘ayrihuquqiy harakat yoki harakatsizlik” sifatida ifodalash nazariy va amaliy jihatdan maqsadga muvofiq ekanligi asoslandi. Chunki “qilmish” tushunchasi ayrim hollarda faqat faol harakatni anglatishi mumkin bo‘lib, harakatsizlikni qamrab olishda munozarali holatlarni yuzaga keltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Зиёдуллаев М.З. ИИО таянч пунктларини бошқаришни такомиллаштириш: юрид.фан. д-ри. дис. – Т., 2019. – 294 б. Б. 217.
2. Василев В.Д. Концепции организационной деятельности полиции и возможности их использования в отечественной практике: По материалам США и некоторых стран Зап. Европы: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – М., 2005.
3. Федеральный Закон Российской Федерации от 23 июня 2016 года №182-ФЗ «Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации» <http://mvd.ru/document>.
4. Криминология / Под ред. проф. Н. Ф. Кузнецовой, проф. В. В. Лунеева. – М., 2004. – С. 204.
5. Указ Президента Российской Федерации от 18.07.1996 г. № 1039 «Об утверждении Положения о Министерстве внутренних дел Российской Федерации». <http://kremlin.ru/acts/bank/9733>. (мурожаат вақти: 05.11.2025 й).
6. Федеральный закон Российской Федерации от 07.02.2011 г. N 3-ФЗ «О полиции» (редакция от 13.07.2015) / <http://sudact.ru/law>. (мурожаат вақти: 05.11.2025 й).
7. Работа полиции в обществе: Пособие для преподавателей/ Ин-т. «Открытое общества». – М. 2021. – С. 12.
8. Закон Киргизской Республикой от 25 июня 2005 г № 82 «О профилактике правонарушении в Киргизской Республике» // www.cbd.minjust.gov.kg.

9. Закон Республики Беларусь от 4 января 2014 г №122-3 «Об основах деятельности по профилактике правонарушений» // www.pravo.by.
10. Ўзбек тилининг изоҳли луг'ати / А. Мадвалиев таҳрири остида. Бешинчи жилд. Т.: 2018, 291-б.
11. Федеральный закон от 23 июня 2016 г. N 182-ФЗ "Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации". Электрон манбаа: <https://ivo.garant.ru/#/document/71428030/paragraph/1:0>.
12. Россия Федерациясининг 23.06.2016 йилдаги “Россия Федерациясида жиноятчиликнинг олдини олиш тизимининг асослари тўғ‘рисида” қонуни. http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=64951.
13. Россия Федерациясининг 23.06.2016 йилдаги “Россия Федерациясида жиноятчиликнинг олдини олиш тизимининг асослари тўғ‘рисида” қонуни. 17-м. http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=64951.
14. Беларус Республикасининг 04.01.2014 йилдаги “Нуқуқбузарликлари профилактикаси асослари тўғ‘рисида”ги Қонуни. <https://pravo.by/upload/docs/op/H11400122>.
15. Криминология: учебник для вузов / под ред. В. Д. Малкова. Москва. Юстицинформ. 2006 г.
16. Криминология: учебник для академического бакалавриата / В.И. Авдийский [и др.]; под редакцией В.И. Авдийского. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2018. – С. 301.
17. Криминология: учебник для вузов / под ред. В.Д. Малкова. Москва. Юстицинформ. 2006 г. С 232.
18. Криминология: учебник для вузов / под ред. В.Д. Малкова. Москва. Юстицинформ. 2006 г. С 125.
19. Майоров А.В. Международный опыт защиты жертв преступлений (Научная статья) // Материалы 66-научной конференции Южно-Уральского государственного университета (апрел 2014 года): веб-сайт – <http://www.susu.ac.ru>.

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI**

JIZZAX MINTAQAVIY O'QUV MARKAZI

O'QUV BO'LIMI

O'QUV MARKAZI

